

RAFAEL RAMIS BARCELÓ I PEDRO RAMIS SERRA, *LAS ORDENACIONES DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA DE 1638*, MADRID, UNIVERSIDAD CARLOS III DE MADRID I DYKINSON, 2019, 254 P.

L'estreta col·laboració de Rafael i Pedro Ramis sobre la història institucional del Principat segueix produint fruits extraordinaris. En aquest cas, sobre la història universitària, en concret la de la Universitat de Barcelona, i en un àmbit fonamental per a conèixer la seva organització i el seu funcionament: el de la seva normativa interna aprovada el 1638 i que regeix fins a la transferència de les universitats catalanes el 1717 a favor de la Universitat i Estudi General de Cervera, un cop acabada la Guerra de Successió a la Corona espanyola.

De fet, els mateixos autors han dedicat nombrosos esforços a l'estudi de les universitats catalanes i aquest no és l'únic treball que publiquen en aquest àmbit. És indubtable que aconseguiran omplir el buit historiogràfic que existeix respecte a aquesta qüestió.

Quant al present volum, el treball que presentem és en si mateix un primer pas per a conèixer amb certa profunditat l'ensenyament superior a Catalunya en aquella època i poder-ne tenir una visió més completa. I més encara si tenim en compte que aquestes ordinacions inspiren les dels altres centres universitaris catalans.

De fet, el treball dels nostres autors és més ambiciós del que inicialment pot semblar a la vista del seu títol. I és així perquè inclou un estudi preliminar que traça la història de la mateixa Universitat de Barcelona des de la seva fundació el 1450. A la Ciutat Comtal ja des del 1401 hi ha l'Estudi de Medicina i Arts, però no és fins a mitjan segle que la Corona concedeix el privilegi perquè es creï la Universitat de Barcelona.

Els primers estudis generals de Catalunya són el de Lleida, fundat el 1300 (el primer de la Corona d'Aragó), i el de Perpinyà, creat el 1349. A Aragó hi ha el d'Oscà des del 1354 i el de Saragossa des del 1474; a Mallorca es creen els seus el 1483 i a València, el 1500.

Això no obstant i malgrat la seva creació el 1450, la Universitat barcelonesa no es comença a posar en marxa fins al 1507, i ho fa amb un primer pas: la unificació de totes les escoles d'arts de la ciutat en un «Studi de les arts liberals» que queda sota la jurisdicció del canceller de l'Escola de Medicina.

Carles I, davant la decadència de l'Estudi General de Lleida i del de Cervera, promou Barcelona com a seu universitària. D'aquesta manera i atès que la ciutat es consolida com el centre polític i administratiu efectiu del Principat, s'afavoreix la creació d'un estudi general amb quatre facultats: les d'Arts i Medicina, ja existents, i les de Teologia i Dret, que s'estableixen de nou. No és un procés uniforme, sinó successiu: primer s'introdueixen els estudis teològics, el 1547, i a partir del 1559 es fa amb els jurídics.

Ja amb les quatre facultats establertes, el 1560 es publiquen precisament les *Ordenacions per reformacio y perpetua fundacio de la Universitat del Studi General de la ciutat de Barcelona*.

En aquest mateix període, abans i després d'aquesta data de 1560 es creen altres centres universitaris a Catalunya: a Tarragona el 1529, a Vic el 1599, a Tortosa el 1600 i a Girona el 1601 (sense oblidar el que els dominics creen també a Solsona, però sense tenir l'autorització corresponent ni estudis reglats).

A totes aquestes universitats, recordem que hi hem d'afegir les de Lleida i Perpinyà. I totes, a més, pateixen la competència de les escoles que van fundant els dominics i els jesuïtes, fins al punt que pot dir-se que els estudis generals entren en crisi, perden alumnes i els seus centres no assoleixen ni un bon nivell de formació ni el prestigi necessari per a la formació dels estudiants del país.

D'altra banda, els estudis generals no tenien tots una mateixa organització: el de Lleida, per exemple, tenia una gestió autònoma d'acord amb la qual els propis estudiants elegien el rector; a més, els universitaris es dividien en grups segons la nació de la Corona a la qual pertanyien, un criteri que responia a la consideració de l'Estudi ilerdenc com a comú als quatre estats de la monarquia. Hi havia, no obstant això, un cert control municipal, tot i que l'Estudi tenia un govern propi i separat. A més, era sobretot una universitat de legistes i canonistes.

En canvi, la Universitat barcelonesa era municipal: la gestionava el Consell de Cent amb la col·laboració del bisbat i del capítol catedralici, que aportaven una part important dels professors. Els consellers de la ciutat intervenien constantment en la seva administració i això conduí a la introducció de reformes contínues durant el mateix segle XVI: 1562, 1567, 1571, 1575, 1576, 1588 i 1596. I encara les seguiren d'altres els anys 1629, 1638, 1656, 1670, 1681 i 1696.

Els nostres autors se centren primer en les ordinacions inicials del 1559, publicades l'any següent. Són considerades les fundacionals, amb trenta capítols que inclouen les obligacions i els salaris dels catedràtics dels estudis i fixen les matèries que s'han d'estudiar: gramàtica, retòrica, grec, filosofia, teologia, medicina i dret. A més a més d'aquestes matèries —podríem dir-ne— obligatòries, n'hi ha d'altres que poden tractar-se amb l'autorització prèvia del rector: matemàtiques, cosmografia, astrologia, música, llengües i altres per definir. Un fet destacable és que aquestes ordinacions proclamen el monopoli docent a tota la ciutat a favor de l'Estudi General, en perjudici de monestirs i convents; també fixen el curs escolar des de l'1 de setembre fins a l'agost de l'any següent, i reglamenten l'horari de les classes i la manera de fer les disputes o discussions acadèmiques, la metodologia per a conferir els graus de les facultats, i les competències de les pròpies autoritats sota la direcció conjunta d'un canceller i un rector.

De les reformes posteriors d'aquestes ordinacions destaca la del 1596, segons la qual es crea un consell general i un consell de vint-i-quatre doctors per al govern de la Universitat, els quals poden presentar ternes als consellers de la ciutat per a l'elecció del rector; es reforça l'autoritat del rector davant del canceller; es reordenen els estudis de les facultats; s'augmenten les càtedres; es crea una càtedra de cirurgia i una altra d'hebreu; es reorganitza el cos docent amb càtedres de substitució per a batxillers

i doctors novells, i es promou l'estudi del dret amb una càtedra de lleis, en la qual s'havien d'estudiar els textos justinianencs, i una de cànons, en la qual es treballaven el Decret de Gracià i les Decretals.

Una altra reforma rellevant és la del 1629, ja que permet al Consell de Cent crear definitivament sis càtedres de filosofia. Però potser el canvi més important és que s'autoritza que quatre estudiants, un per cada facultat, puguin accedir als consells de la Universitat. D'altra banda, segueix reforçant-se l'autoritat del rector, ja que se'l dota de major autonomia respecte dels consellers de la ciutat.

A continuació Rafael i Pere Ramis es refereixen a les ordinacions del 1638, l'objecte central del treball que presentem. Un cos normatiu que s'elabora per manament del Consell de Cent, segons l'acord pres en la seva reunió del 20 de febrer de 1638. Els consellers constaten que cal redreçar «moltes coses» del funcionament i l'organització de la Universitat, i per això es crea una comissió d'estudi composta per vuit persones del mateix Consell (que representen a tots els estaments), sis doctors del mateix Consell i dos representants de cada facultat (vuit en total).

I des de l'11 d'agost fins al 29 de novembre de 1638, en diverses i successives sessions, el Consell de Cent discuteix i aprova les noves ordinacions. Les novetats més importants que inclouen són, entre d'altres, que s'organitza la Facultat d'Arts i Filosofia en quinze càtedres (sis de filosofia, quatre de gramàtica, una d'hebreu, una de grec, una de matemàtiques, una de cirurgia i una de retòrica); la de Medicina passa a tenir-ne sis; la de Lleis i Cànons, sis, i la de Teologia, també sis.

Malgrat la seva aprovació, la quasi immediata Guerra dels Segadors impedeix la impressió d'aquestes ordinacions, però entren en vigor i encara són lleugerament modificades el 1641; i segueixen plenament vigents fins a la reforma següent, el 1656. I, a més, el 1658 es crea el Col·legi de Cirurgians de Barcelona, amb el seu propi ordenament regulador.

Tornant a la reforma del 1656, se ceneix a qüestions que afecten els programes d'estudi sobretot de Medicina i Dret, i en la resta es manté vigent la normativa del 1638. D'altra banda, cal destacar que aquestes ordinacions serveixen de base per a les noves que s'aproven a Vic i a Girona els anys posteriors. I, malgrat alguns conflictes que se susciten els primers anys del regnat de Felip V, el cert és que aquest cos normatiu regeix fins al 1714 de manera ininterrompuda.

Per a acabar, el volum dels nostres autors inclou la transcripció de les ordinacions esmentades i que figura en el títol del llibre, les del 1638, segons dues còpies manuscrites del document localitzades a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona i a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Es tracta d'un text de seixanta-set capítols que en les primeres planes inclou un índex en el qual s'exposa el seu contingut.

És un extens ordenament jurídic que estableix l'organització i el funcionament de la Universitat, de les seves facultats, de les seves càtedres, etcètera. Destaca la seva estructura, sota la direcció d'un rector i un vicerector i amb el seu professorat (amb doctors, agregats, catedràtics, oficials, ministres), el seu Consell General, el seu racio-

ner, el seu secretari i el seu escrivà, els seus bidells, etcètera. Així mateix, regula l'accés dels estudiants, els exàmens que han de superar, les matèries d'estudi de cada disciplina i els distints graus que es concedeixen.

Aquesta obra és, doncs, un treball extraordinari que ens permet conèixer amb tots els ets i uts l'organització dels estudis superiors a Catalunya a l'edat moderna i el funcionament dels centres universitaris. Un estudi que s'insereix en aquesta línia de recerca encetada i brillantment desenvolupada pels nostres autors en els darrers anys, com acredita llargament la seva producció historiogràfica.

Josep Serrano Daura